

DE ONGESCHONDEN STAD

De bisschopsmoord

Op de terugweg van onze reis naar Letland en Litouwen vorig jaar besloten mijn trouwe reisgezel en ik door Polen te reizen. Via de binnenwegen. Nadat we voor de zoveelste maal in slakkengang achter een tractorkaravaan reden wisten we dat die terugreis nogal wat vertraging op zou lopen. Onderwijl hadden we natuurlijk alle tijd om de schoonheid van het land goed in ons op te nemen. En we besloten hier snel weer terug te keren. Niet naar de velden en de meanderende B-wegen maar naar wellicht Polen's mooiste stad: Krakau. Na Warschau de grootste stad van Polen en relatief onbekend. Volledig in de schaduw van de legendarische Midden-Europese stad die zoveel westerse harten sneller doet kloppen: Praag. Toch benadert het Poolse Krakau wat schoonheid betreft deze Tsjechische geweldenaar. En ooit, in de renaissance, was Krakau een ware metropool en de hoofdstad van een tot Litouwen en Oekraïne uitstrekkend rijk waar kunst, architectuur en wetenschap floreerden. Na Praag was Krakau de eerste Midden-Europese stad met een universiteit (1364). Wenen volgde een jaar later. De doorbraak als religieus centrum kwam toen één van de voormalige bisschoppen van de stad heilig werd verklaard: Stanislaw van Szczepanów. In 1079 werd de arme man bruto vermoord door de toenmalige koning Boleslaw de Stoute. Over de reden voor deze daad tast men nog steeds in het duister. Volgens de annalen zou de koning zijn gevlucht en zijn laatste dagen vol spijt en wroeging in een klooster hebben gesleten. De bloedbevleete altaartrap is vandaag de dag nog te bewonderen in de Wawel kathedraal. Na Krakau's gouden eeuw (15e/16e eeuw) trad langzaam het verval in. Maar in tegenstelling tot Warschau is deze stad redelijk ongeschonden uit de strijdperken van de voorbije eeuwen tevoorschijn gekomen.

Het marktplein

De oude stad heeft verschillende invloeden ondergaan. De sfeer doet sterk aan Praag denken maar heeft ook een vleugje Wenen. Dat is niet verwonderlijk want van 1795 tot 1918 was Polen onderdeel van het Oostenrijkse rijk. Tijdens onze eerste wandeling stond de omgeving van de grote Markt (Rynek Główny) en zijn omgeving centraal. Een enorm plein, bijna zo groot als het San Marcoplein in Venetië met in het midden de voormalige lakenhallen. Vanuit één van de vele terrassen konden we het Krakause leven aan ons voorbij zien gaan. Een clown die nietsvermoedende passanten na-aapte tot grote hilariteit van de toeschouwers. Een ouder echtpaar dat gemoedelijk op een bankje een blikje bier soldaat maakte maar vervolgens streng beboet werd door een norse politieagent wegens drinken in het openbaar. En veel jong geluk in innige omhelzing.

Kazimierz

Vlak nabij ons appartement ligt de Joodse wijk Kazimierz. Zoals bij zoveel steden met Joodse getto's het geval is: van een levendige Joodse cultuur is heden ten dage geen sprake meer. In 1939 leefden er in Krakau nog 69.000 Joden. Maar de Holocaust, met Auschwitz vlak nabij, heeft ravijndiepe voren getrokken in de geschiedenis van Kazimierz. Nu leven er nog zo'n 100 tot 150 Joden. Getooid met de verplichte keppeltjes die bij de ingang werden uitgedeeld bezochten we de mooie maar verwilderde nieuwe begraafplaats. Aan het Szerokaplein werden we ondergedompeld in Joodse culinaire nostalgie in één van de tientallen restaurantjes. Avond aan avond klinkt hier live klezmermuziek. Een traditie die weer is opgepakt toen in de jaren negentig van de vorige eeuw de groep Kroke populair werd.

Auschwitz en Birkenau

Een bezoek aan Auschwitz kon niet uitblijven. Over de gruwelijkheden die daar plaatsvonden is al zoveel geschreven dat er nauwelijks iets aan toe te voegen lijkt. Na zo'n bezoek besef je echter eens te meer dat aan iedere generatie het verhaal opnieuw verteld zou moeten worden. Want hoe onbegrijpelijk ook, dit is geen ver van mijn bedshow. Dit is waar mensen toe in staat zijn. Het antisemitisme was in Europa al eeuwenlang voor de Tweede Wereldoorlog aanwezig. De Joodse getto's waren geen Nazi uitvinding. Er hoeft maar iemand op te staan om een volk, dat al een dubieuze status had en geïsoleerd leeft, van al zijn menselijkheid te beroven

zodat het geoorloofd is ze als minder dan beesten te behandelen met als einddoel de totale vernietiging.

Van de ene op de andere dag wordt je gedwongen af te reizen. Je neemt nog onwetend van je lot een koffer met persoonlijke bezittingen mee en je betaalt een kaartje voor je reis naar de hel. Na een vreselijke tocht waar je als een beest wordt vervoerd moet je al je bezittingen afgeven en wordt je van onder tot boven bekeken door een arts die je vervolgens sommeert naar links of rechts te gaan. Als je linksaf gaat hoor je tot de groep zwangere vrouwen, kinderen, zieken en bejaarden die niet fit genoeg geacht worden om productie te draaien. Dan ga je onmiddellijk richting gaskamer. Denk niet dat het gas je een snel einde geeft. Vijftien minuten zal je doodstrijd duren. Als je rechtsaf gaat wacht je in de meeste gevallen een veel langzamer dood. De gemiddelde levensduur van de mensen die fit genoeg werden geacht te werken was drie maanden. Slavenarbeid onder erbarmelijke omstandigheden en niet genoeg te eten, dat zal je waarschijnlijk je leven kosten leven als je al niet voor die tijd wordt gedood. Voor een nietig vergrijp of gewoon uit willekeur. Want je bent immers nietiger dan nietig, het ergste uitschot dat er bestaat, de vleesgeworden vijand van het Duitse volk. Alles is dan immers geoorloofd.

Voordat Auschwitz als centraal Europees concentratiekamp diende was het een regionaal gevangenkamp waar Polen op politieke gronden werden vastgehouden en gedood. De grote verliezen onder de Poolse bevolking onder het juk van de Nazi's waren ons minder bekend dan de gruwelen onder de Joodse bevolking. Birkenau (Auschwitz 2), dat 3 kilometer verderop ligt is in 1942 gebouwd. Veel uitgestrekter dan Auschwitz, zo'n 175 hectaren. Tegen het einde van de oorlog kregen de nazi's haast en werd er van tactiek veranderd: van concentratiekamp naar vernietigingskamp. In Birkenau werden de wagonladingen Joden onmiddellijk vernietigd, gemiddeld meer dan duizend vergassing per dag. Een waanzinnige moordmachine op volle toeren.

De dame met de hermelijn

Na het bezoek aan Auschwitz en Birkenau zetten we onze verkenning van de mooie binnenstad van Krakau voort met een wandeling langs de groene gordel die de oude stad omringt in Engelse landschapsstijl. Met de aanleg hiervan is in 1815 door Feliks Radwanski begonnen nadat het grootste deel van de vestingmuur werd afgebroken en voortgezet in 1847 door Florian Straszewski. Het deed me denken aan de mooie singelplantsoenen van Zocher in Utrecht.

Uit het aanbod van de vele musea kozen wij het Czartoryskimuseum gehuisvest in een prachtig pand. Het is de kunstverzameling van prins Kazimierz Czartoryski (1674-1741), hertog van Klewan en Zukow en zijn vrouw Isabella Morsztyn. Hier bewonderden we de mooie verzameling schilderijen van Italiaanse, Hollandse en Vlaamse meesters waaronder Rembrandts Landschap met een barmhartige Samaritaan. We hadden geluk dat het topstuk van de collectie in huis was: Leonardo Da Vinci's Dame met de hermelijn. Dit werk is zo gewild dat het voortdurend elders ter wereld op tentoonstellingen vertoeft. Lange tijd wist men niet wie de afgebeelde dame was maar uiteindelijk heeft men haar weten te identificeren als de maîtresse van hertog Lodovico Sforza, Cicilia Gallerani. De hermelijn op het schilderij verwijst namelijk naar de Orde van de Hermelijn waar de hertog toe behoorde. Maar nu blijkt het beest geen hermelijn te zijn maar een witte fret. Is het dan nog wel die bewuste dame? Maar goed, los van dat vraagstuk: het is een bijna smetteloos meesterwerk ware het niet dat één of andere gek het tussen 1830 en 1870 in zijn hoofd heeft gehaald de achtergrond zwart te schilderen. De oorspronkelijke achtergrond zou blauwgrijs zijn geweest.

“Als we in de stad en zijn straten zonder kaart de weg kunnen vinden begint het langzaam tijd te worden om huiswaarts te gaan” zei mijn reisgenoot. Maar niet voordat we de week afsloten met een mooi klassiek concert in de Philharmonie Szymanowski. Tijdens momenten dat de muziek wegstierf was in de verte het geluid van een langs denderende tram te horen wat me onwillekeurig aan Amsterdam deed denken. Ons culinaire afscheid daarna konden we met vertrouwen tegemoet zien. Want een beetje metropool, zij het en voormalige, kenmerkt zich door een goede en veelzijdige eetcultuur. De maaltijd met pierogi (gevulde deegkussentjes) en geroosterde konijn in cranberrysaus met appeltjes vervulde ons in ieder geval met weemoed.

© 2009 G.A. den Held